

- Szabó Ferenc SJ ajánlója

Petényi Katalin és Kabay Barna alkotópáros „Hitvallók és ügynökök” című dokumentumfilmjét április 27-én este 9 órától két részben vetítette a Duna Televízió. Nemcsak az újabb nemzedéknek, amely már nem ismerte Rákosi diktatúráját, majd a Kádár-féle némileg enyhébb „valós szocializmust”, hanem nekünk, idősebbeknek is, akik 1945 után átértük a fokozatosan berendezkedő diktatúrát, majd az 1956-os forradalmat és annak elfojtását, megindító emlékeztető volt ez a dokumentum. Jól illusztrálja a film (amelynek hosszabb változatát majd ősszel láthatjuk a TV1 csatornán), hogy miként üldözte, nyomorította meg, kötötte gúzsba a diktatúra a katolikus egyházat, főleg Mindszenty József bíboros letartóztatása és koncepciók pere után. E per és az egyházi hierarchia megtörése közötti kapcsolatot világosan kell látni, bár a film ezt nem emeli ki kellő hangsúllyal.

Számtalan dokumentumból ma már világos: 1948. második felében már a vezető kommunisták elhatározták Mindszenty bíboros „eltávolítását”. (Czapik érsek később belátta, hogy gyenge partner volt Rákosival szemben.) Mócsy Imre S.J. ismert római küldetése csak Rákosi taktikázása volt. A pártvezérnek esze ágában sem állt a párbeszéd a Vatikánnal. Mire Mócsy 1949 elején visszatért Rómából, a bíborost már letartóztatták. Rákosi Mindszenty eltávolításával már könnyen megvalósította 1948 elején bejelentett szándékát, az egyházi vezetők térdre kényszerítését, a békepapi mozgalom kiépítését és az egyház „megnyesését”. Következett a katolikus iskolák államosítása, a szerzetesrendek felszámolása stb. (Úgy tűnik, 1950-ben egyes püspökök komolyan vették azt a híresztelést, hogy a szerzeteseket Szibériába hurcolják, ha nem lesz megegyezés.) Az egyházkormányzást az Állami Egyházügyi Hivatal vette át. Ennek igazolására elég, ha itt utalok a szegedi METEM-nél nemrég megjelent két vaskos kötetnyi dokumentációra: A Magyar Katolikus Püspöki Kar tanácskozásai 1949–1965 között. (Szerk. Balogh Margit.) Az viszont igaz, hogy a kompromisszumokat kötő magyar hierarchia hivatkozhatott az A. Casaroli bíboros által vezetett „Ostpolitik”-ra, amely a modus vivendi-t kereste kompromisszumok árán is. E keleti politika tárgyilagos megítéléséhez talán még történelmi távlat kell.

Hasznos emlékeztető tehát a film, főleg napjainkban, amikor – ki tudja, milyen irányítással – sorra jelennek meg kötetek, dokumentumok egyházi ügynökökről is: emlékeztető arra, hogy számtalan hitvalló és vértanú, egyházi vezető, pap és szerzetes, hitéhez hű világi szenvedett a kommunista börtönökben, vagy különféle zaklatásnak, hátrányos megkülönböztetésnek volt kitéve. Hogy kit milyen erőszakkal, megfélemlítéssel, zsarolással szervezett be az állambiztonság, nehéz pontosan feltárni: a személyes felelősség megítélése Istenre tartozik, aki a szívek és a vesék vizsgálója. De itt utalnék Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát, püspök, a film narrátora és szaktanácsadója szavaira, aki – a film elején megszólaló Lénárd Ödön figyelmeztetését visszhangozva – hangsúlyozza, hogy a múlt tisztázása nélkül az egyház nem szerezheti vissza a társadalom bizalmát. És most még emlékeztetek a főapát 1999-es megnyilatkozására is. Lengyel Lászlóval beszélgetve (Beszélgetőkönyvecske, Helikon, 65–66) a cseh bíboros, Miloslav Vlk bocsánatkérését idézi. „... Tulajdonképpen nagyon gyorsan a tudattalanba száműzzük az egész kellemetlen közelmúltat. Sok szempontból tragikus ez, mert magunk sem engesztelődünk ki a múltunkkal, és a környezetünknek nem tudunk ezzel modellet, példát adni, pedig igen nagy szükség lett volna rá.” Az egyházi közösségben „sok mártír, hitvalló, névtelen üldözött keresztény élt, irányukba is tenni kellett volna engesztelő

gesztusokat. Nem szentté avatni, de meg kellett volna őket követni, bocsánatot kérni, és nem azért, mert én vagy mi követtük el, hanem azért, mert el kell ismernünk, hogy nehéz helyzetben nem álltunk hivatásunk példaszerű magaslatán.”

Így nyilatkozott a „rendszerváltozás” után a püspöki kar egyik tagja. Jó alkalom lett volna a tisztító bocsánatkérő körlevél kiadására 2000-ben, a szerzetesek elhurcolásának 50. évfordulóján. De az akkori rövid körlevélben nem kértek bocsánatot maguk és elődeik nevében az elmúlt évtizedek mulasztásaiért, megalkuvásaiért. A tények felsorolásán túl emlékeztettek arra, hogy „amikor a Szentatya először járt Magyarországon, kifejezte irántuk megbecsülését”. Majd így folytatták: „Ötven év elteltével a magyar egyház közössége is tisztelettel és megbecsüléssel emlékezik a szerzetesekre, akiknek el kellett hagyniuk szerzetesházaikat, mégis hűségesek maradtak vállalt hivatásukhoz. Különösen is értékeljük azoknak a tanúságtételét, akik börtönt szenvedtek Istennek szentelt életük és apostolkodásuk miatt. Tanúságtételük és munkájuk magyar egyházunk éltető ereje volt a vallásellenes időszakban.”

Legalább egy főhajtás történt hitvallóink és vértanúink emléke előtt. De elmaradt a bocsánatkérés azért, hogy a szerzetesek elhurcolása idején nem tiltakoztak, vagy a börtönből való kiszabadulásuk után nem alkalmazták őket egyházi szolgálatra, mert pórázon vezették őket az állami hatóságok megbízottjai. Mint ahogy nem tiltakoztak a Vatikán felhívása ellenére sem Mindszenty letartóztatása ellen, vagy 1964 előtt és után, miközben az Ostpolitik képviselője a részleges megállapodásról tárgyalt a pártállam képviselőivel, és sorban tartóztattak le szerzeteseket, papokat, alkotmányellenes tevékenység ürügyén. Közben folytatódott az egyezkedés. A zsinatra hivatkozva most már a dialógust szorgalmazták (igaz, más országokban is), a „kis lépések” politikáját művelték, mondván: ma reálpolitikára van szükség, nem pedig vértanúságra. (Lékai bíboros kijelentése.) Mint említettem, az egyházi vezetők A. Casarolira hivatkozhattak, aki az igazi vértanúkat feledve a „türelem vértanúságát” gyakorolta. Ma már látjuk: nem sok eredménnyel. A kommunizmus bukása után pár hónap leforgása alatt bekövetkezett a lényeges fordulat, de ez nem a kis lépések eredménye volt.

Amikor most a „Hitvallók és ügynökök” című dokumentumfilm kapcsán felidézzük hazánk és egyházunk történelmét a XX. század második felében, tehát amikor fejet hajtunk a hitvallók és vértanúk emléke előtt, nem ítélezünk a különféle módszerekkel beépített ügynökök tevékenysége felett: a személyek megítélése Istenre tartozik. De hangsúlyoznunk kell: ha objektíve nincs többé különbség a megalkuvás és a hősiesség helytállás között, akkor az egyház képviselői, vezetői nem léphetnek fel semmiféle erkölcsi követeléssel híveik és a jelenlegi társadalom tagjai előtt sem. Akkor nincs többé erkölcsi rend.

Természetesen azt is hangsúlyoznunk kell manapság, amikor annyi véleménycsata folyik az egyházi (és világi) ügynökök múltja, szervezése és jelentései körül, hogy a főfelelős mégiscsak a diktatúra, a pártállam és az állambiztonság által megszervezett hálózat, a politikai rendőrség. Néha az a benyomásunk, hogy az utódpart ügynökei tervszerűen adagolják vagy zárolják a kompromittáló dokumentumokat (ügynöklistákat), bizonyos célok érdekében áthárítva az áldozatokra a felelősséget. Ezért a végleges ítélet az utolsó időkben ítélő Bíróra tartozik, amikor feltárul majd nemcsak a történelem színe, hanem visszája is.

Forrás: Távlatok/84

A szerző jezsuita szerzetes, teológiai doktor, 1967-től negyed évszázadon át a Vatikáni Rádió szerkesztője, jelenleg, sok egyéb mellett, a Távlatok főszerkesztője.